

UOT – 339.01

Şövqi Quliyev
Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası, i.ü.f.d.
Xaqani Məmmədov
Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası
Təranə Əhmədova
Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ XARİCİ TİCARƏT ƏLAQƏLƏRİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİNİN TƏHLİLİ VƏ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Məqalədə Azərbaycan Respublikasının xarici ticarət əlaqələri 2007-2013-cü illər üzrə kompleks təhlil edilmiş və xarici ticarətdə mənfəi və məqam tendensiyalar müəyyənləşdirilmişdir. Belə ki, 1999-cu ildən etibarən ölkənin xarici ticarət əlaqələrində müsbət saldo ilə müşahidə olunduğu, ölkənin ixrac potensialından lazımi səviyyədə tam və səmərəli istifadə olunmadığı, hazırda Azərbaycan iqtisadiyyatının dünya bazarından asılılığı konkret rəqəmlərlə göstərilmişdir. Eyni zamanda məqalədə ölkə iqtisadiyyatına həddən artıq investisiya qoyulduğu, neft fondu üzrə kifayət qədər valyuta ehtiyatları yığıldığı bildirilir.

Dövlət müstəqilliyinin bərpasından sonra Azərbaycan Respublikası bu müstəqilliyi yaşatmaq və daha da möhkəmlətmək gücünə malik olan bütöv iqtisadi sistemin- müstəqil milli iqtisadiyyatın yaradılması zərurəti ilə üzləşmişdir. Dünya təcrübəsi göstərir ki, müasir dövrdə milli iqtisadiyyatın təşəkkülü və inkişafı prosesində qarşıya çıxan problemlərin uğurlu həlli əhəmiyyətli dərəcədə xarici iqtisadi əlaqələrin məqbul vasitələrlə genişləndirilməsi və inkişafı hesabına ölkə iqtisadiyyatının dünya təsərrüfat sisteminə səmərəli şəkildə integrasiyasının təmin edilməsindən asılıdır. Bu, onunla izah olunur ki, müasir dövrdə dünyada baş verən köklü keyfiyyət dəyişiklikləri (beynəlxalq əmək bölgüsünün yeni əsaslar üzərində dərinləşməsi, global problemlərin kəskinləşməsi, elmi-texniki tərəqqinin inqilablaşması və s.) beynəlxalq iqtisadi integrasiyanı milli iqtisadi inkişafın zəruri şərtinə çevirmişdir. Bunun nəticəsidir ki, hazırda dünyada tədricən iqtisadi sərhədlərin silinməsi, bütün ölkələr üçün eyni qanunlara tabe olan global iqtisadi sistemin – dünya təsərrüfat sisteminin təşəkkülü prosesi gedir.

Aydınır ki, belə şəraitdə sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsindən və milli xüsusiyyətlərindən asılı olmayaraq hər hansı bir ölkənin iqtisadi siyasəti ancaq o vaxt səmərəli ola bilər ki, o digər ölkələrin iqtisadi strategiyaları ilə uzlaşdırılmış olsun, başqa sözlə, yuxarıda qeyd olunan ümumi qanunlar nəzərə alınmaqla hazırlansın və həyata keçirilsin. Məhz belə siyasətin nəticəsində dünya təsərrüfat sisteminə fəal surətdə qoşulmaqla dövlətlər bir tərəfdən özlərinin müvafiq ehtiyatları olmadıqda belə cəmiyyətin tələbatını daha dolğun ödəmək, iqtisadiyyatın səmərəli strukturunu formalaşdırmaq və s. bu kimi digər problemləri həll etmək, digər tərəfdən isə özlərinin beynəlxalq əmək bölgüsündə malik olduqları üstünlükləri reallaşdırmaq imkanı əldə etmiş olurlar. Tam qətiyyətlə təsdiq etmək olar ki, bu gün iqtisadi inkişaf səviyyəsinə görə təbii ehtiyatları baxımından özündən dəfələrlə artıq dərəcədə zəngin olan ölkələri geridə buraxan ölkələrin (Yaponiya, C.Koreya, Malaziya və s.) müvəffəqiyyətlərinin başlıca səbəbi onların dünya təsərrüfat sistemə səmərəli şəkildə integrasiya olunmalarındadır.

Buradan belə bir qənaətdə gəlmək olar ki, müasir dövrdə milli inkişafın təmin olunması yalnız xarici və daxili amillərin dialektik vəhdəti bazasında mümkündür. Məhz buna görə də xarici iqtisadi əlaqələrin inkişaf etdirilməsi və bu əsasda iqtisadiyyatın dünya təsərrüfat sisteminə səmərəli şəkildə integrasiyasının təmin olunması son dövrlərdə özünün dövlət müstəqilliyini əldə etmiş ölkələrin sosial-iqtisadi siyasətinin strateji istiqamətlərindən biri hesab olunur.

Bu ölkələr üçün dünya təsərrüfat sistemində inteqrasiya həm də ona görə əhəmiyyətlidir ki, ölkə iqtisadiyyatını xarici dövlətlərin və beynəlxalq təşkilatların üzünə açmadan və onlarla qarşılıqlı faydalı əlaqələr yaratmadan nə onların maliyyə imkanlarına arxalanmaq, nə mütərəqqi idarəçilik və təsərrüfatçılıq təcrübəsi qazanmaq, nə də ki, müasir texnika və texnologiya əldə etmək yolu ilə ümumi tərəqqiyə çatmaq olmaz.

İqtisadi baxımdan dünya təsərrüfat sistemində inteqrasiyasının Azərbaycan üçün əhəmiyyəti isə daha böyükdür. Belə ki, dövlət müstəqilliyinin bərpasından sonra Azərbaycan Respublikası iqtisadiyyat sahəsində iki fundamental problemi eyni zamanda həll etmək zərurəti qarşısında qalmışdır. Bunlardan birincisi və fikrimizcə, ən mühümü dövlət müstəqilliyimizi qoruyub yaşatmaq və daha da möhkəmlətmək gücünə malik olan bütöv milli iqtisadi sistem formalaşdırmaqdır. Bu onunla şərtlənir ki, güclü təbii-iqtisadi potensiala (zəngin təbii sərvətlərə, bol işçi qüvvəsinə, əlverişli coğrafi mövqeyə və s.) malik olması və bu potensialın keçmiş İttifaqın “Vahid xalq təsərrüfatı kompleksi”nə maksimum dərəcədə cəlb olunması müqabilində Azərbaycan Respublikasına milli inkişaf mənafeyi bir yana, hətta mövcud potensialdan səmərəli istifadə olunması baxımından da qeyri-təkmil struktura malik, səmərəsiz, natamam bir “sistem” kimi formalaşmış iqtisadiyyat miras qalmışdır. İqtisadiyyatda mövcud olan bu cür çatışmazlıqlar və uyğunsuzluqlar iqtisadi artımın təmin olunması, əmək ehtiyatlarının optimal məşğulluğu, əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi, ətraf mühitin mühafizəsi və s. bu kimi mühüm sosial-iqtisadi problemlərin həllinə mənfi təsir göstərmişlər.

Buradan aydın olur ki, belə bir şəraitdə Azərbaycanda dövlət müstəqilliyinin iqtisadi əsaslarının möhkəmləndirilməsi və sosial-iqtisadi inkişafın təmin olunması, hər şeydən əvvəl, bütöv iqtisadi sistemin formalaşdırılmasını tələb edir.

Bu problemin həlli milli mənafe baxımından iqtisadi sistemin yenidən qurulmasını, ölkənin iqtisadi potensialının millətin iqtisadi və sosial inkişafına yönəldilməsini tələb edir ki, bu da öz növbəsində xalq təsərrüfatının strukturunun iqtisadi potensiala, daxili tələbatə və ölkənin beynəlxalq əmək bölgüsündə malik olduğu üstünlüklərə uyğun olaraq təkmilləşdirilməsini, məhsuldar qüvvələrin optimal inkişafının təmin olunmasını, mükəmməl iqtisadi təhlükəsizlik sisteminin yaradılmasını və s. nəzərdə tutur.

İkinci mühüm məsələ isə real bazar münasibətlərinə keçidlə əlaqədar olaraq iqtisadi münasibətlərin əsaslı şəkildə yenidən qurulması zərurətidir.

Bu problemin həlli isə bazar infrastrukturunun formalaşdırılmasını, mülkiyyət çoxnövçülüynün yaradılmasını, istehsalçı və istehlakçıların sərbəstliyinin təmin olunmasını, azad rəqabət üçün şərait yaradılmasını və s. nəzərdə tutur.

Eyni zamanda nəzərə almaq lazımdır ki, bu problemlərin həllini bir sıra digər amillər, məcburi cəlb olunduğumuz müharibə və onun doğurduğu nəticələr (ölkənin ərazisinin 20 faizinin zəbt olunması, iqtisadi potensialın 15 faizdən çoxunun itirilməsi, 1 milyondan artıq didərgin və qaçqının sosial-iqtisadi problemləri və s.), on illərlə formalaşmış iqtisadi əlaqələrin, o cümlədən istehsal-koooperasiya əlaqələrinin birdən-birə pozulması, dünya bazarlarına, həmçinin ənənəvi bazarlara çıxış yollarında yaranmış maneələr və s. daha da çətinləşdirmişdir.

Təbii ki, bir-biri ilə kəsişən belə çoxsaylı sosial-iqtisadi problemləri təkcə daxili imkanlar hesabına həll etmək mümkün deyildir.

Buradan aydın olur ki, xarici iqtisadi əlaqələrin məqbul vasitələrlə genişləndirilməsi və inkişafı yolu ilə ölkə iqtisadiyyatının dünya təsərrüfat sistemində səmərəli inteqrasiyası müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasında sosial-iqtisadi inkişafın təmin edilməsinin zəruri şərtidir.

Lakin bu da həqiqətdir ki, dünya təsərrüfat sistemində səmərəli daxil olmaq avtomatik (öz-özlüyündə) baş vermir. Bunun üçün ilk növbədə yaranmış şəraitə adekvat, elmi cəhətdən əsaslandırılmış xarici iqtisadi fəaliyyət siyasətinin formalaşdırılması tələb olunur.

Tədqiqatlar göstərir ki, iqtisadiyyatın dünya təsərrüfat sistemində səmərəli inteqrasiyası üçün Azərbaycanda real imkanlar vardır və bu imkanlardan bacarıqla istifadə olunması ölkə qarşısında

duran bir çox aktual, sosial-iqtisadi problemlərin həllində, o cümlədən davamlı iqtisadi artımın təmin olunmasında mühüm rol oynamaqla yanaşı, perspektivdə Azərbaycanın dünyanın inkişaf etmiş ölkələri sırasına çıxmasını təmin edə bilər.

Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, Azərbaycan Respublikasının xarici iqtisadi fəaliyyətində əsas yeri xarici ticarət əlaqələri tutur. Bu baxımdan Respublikanın 2007-2013-cü illərdə həyata keçirilən xarici ticarət əlaqələrinin təhlili və qiymətləndirilməsi maraq dağurur (bax cədvəl 1).

Azərbaycan Respublikasının xarici ticarət əlaqələrinin ümumi göstəriciləri (mln. ABŞ dolları ilə)

Cədvəl 1

İllər	Dövriyyə			İdxal			İxrac		
	Cəmi	MDB	Uzaq xaric	Cəmi	MDB	Uzaq xaric	Cəmi	MDB	Uzaq xaric
2007	11 771,7	2 598,3	9 173,4	5 713,5	1 840,0	3 873,9	6058,2	758,7	52 995,7
2008	54 926,0	3 417,8	51 508,2	7 170,0	2 289,4	4 880,6	47 756,0	1 128,4	46 627,7
2009	20 824,5	2 964,6	17 859,9	6 123,1	1 827,1	4 296,0	14 701,4	1 137,4	13 564,0
2010	27 960,8	4 034,9	23 925,8	6 600,6	2 051,1	4 549,5	21 360,2	1 983,9	19 376,3
2011	36 326,9	5 477,9	30 849,0	9 756,0	2 553,5	7 202,5	26 570,9	2 924,4	23 646,5
2012	33 560,8	3 630,0	29 930,8	9 652,9	2 378,0	7 274,9	23 907,9	1 252,0	22 656,0
2013	34 687,9	4 062,9	30 625,0	10 712,5	2 553,2	8 159,3	23 975,4	1 509,7	22 465,8

Mənbə: www.stat.gov.az

Azərbaycan Respublikası 2013-cü ildə dünyanın 129 dövləti ilə xarici ticarət əlaqələri qurmuşdur ki, bunlardan da 119-u uzaq xaric, 10-u isə MDB ölkələri olmuşdur. Aparılan araşdırmalar göstərir ki, 2007-ci ilə nisbətən ölkənin xarici ticarət dövriyyəsi 34% artaraq 34 687,9 mln. ABŞ dolları səviyyəsinə çatmışdır. Əgər 2007-ci ildə xarici ticarət dövriyyəsinin 22,1%-i MDB ölkələrinin 77,9%-i isə uzaq xaricin payına düşürdüsə, bu göstərici 2013-cü ildə 11,7% MDB ölkələrinin, 88,3% isə uzaq xarici ölkələrin payına düşmüşdür. Eyni zamanda təhlil dövründə idxalın həcmi 53,3% artaraq 10712,5 mln. ABŞ dollarına çatmış və 2007-ci ildə idxalın 32,2% MDB ölkələrinin 67,8% uzaq xaricin payına düşürdüsə, bu göstərici 2013-cü ildə 23,8% MDB ölkələrinin, 76,2% isə uzaq xaricin payına düşmüşdür. Həmçinin təhlil dövründə ölkənin ixracı 6,1 mlrd. ABŞ dolları səviyyəsindən 4 dəfə artaraq 23,9 mlrd. ABŞ dolları səviyyəsinə çatmışdır. 2007-ci ildə ixracın 12,5% MDB ölkələrinin payına 87,5% uzaq xaricin payına düşürdüsə, bu göstərici, 2013-cü ildə 6,3% MDB ölkələrinin 93,7% uzaq xarici ölkələrin payına düşmüşdür. Təhlil göstərir ki, 2007-2013-cü illərdə uzaq xarici ölkələr ilə xarici ticarətin həcmi artmış, MDB ölkələri ilə xarici ticarətin həcmi azalmağa doğru meyil etmişdir.

Əməliyyat növləri üzrə idxal və ixracın araşdırılması da maraqlıdır. Bu baxımdan ölkənin 2007-2013-cü illərdə həyata keçirdiyi idxalın həcmnin 74,2%-i sərbəst dönerli valyuta ilə, 21,3%-i isə digər əməliyyat növləri ilə həyata keçirilmişdir (bax cədvəl 2).

Əməliyyat növləri üzrə idxal (%)

Cədvəl 2.

Əməliyyat növləri	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Milli valyuta ilə hesablaşmalar	0,3	0,2	0,6	0,2	0,0	0,1	0,0
Sərbəst dönerli valyuta (SDV) ilə hesablaşmalar	75,0	79,0	84,6	78,5	79,9	79,8	74,2
Qapalı valyuta üzrə hesablaşmalar	4,4	4,9	3,8	5,0	5,0	5,1	4,4
Digər əməliyyat növləri	21,3	15,8	11,1	16,3	15,1	15,0	21,4
Cəmi (Faizlə)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Qeyd: Cədvəl DSK-nın məlumatları əsasında Exsel proqramında emal edilmişdir.

Əməliyyat növləri üzrə ixracın isə 2007-2013-cü illərdə daha çox hissəsi, yəni: 82,2-94%-i sərbəst dönerli valyuta ilə həyata keçirilmişdir (bax cədvəl 3).

Əməliyyat növləri üzrə ixrac (%)

Cədvəl 3

Əməliyyat növləri	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Milli valyuta ilə hesablaşmalar	0,0	0,0	3,2	0,2	0,4	0,4	0,3
Sərbəst dönerli valyuta (SDV) ilə hesablaşmalar	82,2	38,5	91,7	95,5	96,0	95,3	94,0
Qapalı valyuta üzrə hesablaşmalar	2,4	0,4	0,9	0,7	1,0	1,1	1,5
Müəssisə və obyektlərin tikintisi haqqında saziş-öhdəlik hesabına malların keçirilməsi	7,4	59,7					0,6
Digər əməliyyat növləri	8,0	1,3	4,1	3,6	2,5	3,2	3,7
Cəmi (faizlə)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Qeyd: cədvəl DSK-nın məlumatları əsasında Exsel proqramında emal edilmişdir.

İdxalın və ixracın coğrafi quruluşunun təhlili də maraqlıdır. Aparılan təhlillər göstərir ki, ölkə idxalının 50%-dən çoxu Avroparegionunun payına, 34%-dən çoxu Asiya regionunun payına, 7% isə Amerikaregionunun payına düşmüşdür (bax cədvəl 4).

İdxalın coğrafi quruluşu (%)

Cədvəl 4

Coğrafi regionlar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Cəmi (faizlə)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Avropa	57,6	58,3	56,5	53,1	57,9	49,7	57,0
Asiya	34,3	35,0	35,5	39,2	32,6	39,3	34,3
Amerika	7,6	6,0	7,2	7,0	9,1	10,4	7,7
Afrika	0,3	0,5	0,6	0,3	0,1	0,4	0,8
Okeaniya	0,2	0,2	0,2	0,4	0,3	0,2	0,2

Mənbə: www.stat.gov.az

İxracın coğrafi quruluşunda da Avropa və Asiya ölkələrinin payı dominantlıq təşkil edir. Belə ki, 2007-ci ildə ölkədən Avropa regionuna ixrac olunan məhsulların həcmi 37,7% olmuşdursa, bu göstərici 16,3% artaraq 2013-cü ildə 54% çatmış, Asiya regionuna ixrac olunan məhsulların həcmi isə 2007-ci ildə müvafiq olaraq 54,4% olmuşdursa, bu göstərici 14,5% azalaraq 2013-cü ildə 39,9% enmişdir (bax cədvəl 5).

İxracın coğrafi quruluşu (%)

Cədvəl 5

Coğrafi regionlar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Cəmi (faizlə)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Avropa	37,7	59,4	51,9	59,1	71,5	52,9	54,0
Asiya	54,4	23,9	30,7	29,7	18,9	38,5	39,9
Amerika	7,9	16,3	16,0	9,5	8,6	6,7	4,1
Afrika	0,0	0,4	1,4	1,6	1,0	1,8	2,0
Okeaniya	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0

Mənbə: www.stat.gov.az

2007-2013-cü illər üzrə məlumatlar göstərir ki, ölkəyə idxal olunan məhsullar həm çox çeşidliliyi ilə, həm də hazır məhsul olması ilə seçilir. Təhlili dövrdə ölkəyə idxal olunan məhsulların 10%-15%-i ərzaq məhsulları, 22%-25% yüngül sənaye məhsulları, 27%-30% ağır sənaye məhsulları, 10%-15% isə digər yüksək texnologiyaya əsaslanan məhsullar təşkil edir (bax cədvəl 6).

İdxalın əmtəə strukturu (%)

Cədvəl 6

Mal qrupları	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Diri heyvanlar və heyvan mənşəli məhsullar	0,8	0,7	1,1	1,3	1,2	1,2	1,2
Dənli bitkilər	5,4	5,7	3,6	4,8	3,2	3,9	4,1
Şəkər və şəkərdən hazırlanan qənnadı məmulatları	2,2	1,7	2,2	3,1	2,0	2,2	2,1
Tütün və tütünün sənaye əvəzediciləri	3,0	2,8	3,8	3,4	2,5	3,1	3,2
Duz, kükürd, torpaq və daş, əhəng və sement	1,8	1,8	1,7	1,9	1,4	1,9	2,0
Mineral yanacaq, neftvəneftməməhsulları	2,5	1,6	1,0	1,2	0,9	0,9	1,3
Əczaçılıq məhsulları	1,6	1,6	2,3	2,3	2,5	2,4	2,3
Digər kimyəvi məhsullar	1,2	0,8	0,9	1,1	1,2	1,3	1,1
Plastikkütlələr, kauçuk, rezin, onlardan hazırlanan məmulatlar	3,1	3,4	2,8	3,4	3,7	4,4	3,3
Oduncaq, mantar və onlardan hazırlanan məmulatlar, hörmə məhsulları	1,3	1,2	1,4	2,5	2,7	2,8	2,6
Oduncaqdan hazırlanan kütlə, kağız və karton, onlardan hazırlanan məmulatlar	1,7	1,8	2,1	1,9	1,4	1,2	1,1
Toxuculuq materialları və məmulatları	1,0	0,8	0,9	0,9	0,8	0,8	0,9
Daş, gips, sement, asbest, slyuda, keramika və şüşədən məmulatlar	2,3	2,4	2,6	3,1	2,2	2,4	1,9
Qara metallar	2,1	2,7	2,6	3,4	4,3	4,6	3,6
Qara metallardan məmulatlar	8,7	6,6	6,4	8,5	7,7	9,0	7,0
Nüvə reaktorları, qazanlar, avadanlıqlar və mexaniki qurğular, onların hissələri	21,5	22,4	18,9	21,4	21,9	19,4	18,7
Elektrik maşınları və avadanlıqları, aparatlara, onların hissələri	8,7	8,4	15,9	7,4	9,2	7,8	7,0
Quru nəqliyyat vasitələri (dəmiryol nəqliyyat vasitələrindən başqa) və onların hissələri	11,6	13,8	9,3	9,5	7,1	10,4	8,5
Optik, fotoqrafik, kinematoqrafiya, ölçü, nəzarət, tibbi alət və aparatları, saatlar, musiqi alətləri	3,1	3,2	3,5	2,7	2,0	3,6	3,0
Mebel və müxtəlif sənaye malları	1,2	1,5	1,1	1,4	1,6	2,2	1,9
Cəmi (faizlə)	84,8	84,9	84,1	85,2	79,5	85,5	76,8

Mənbə: cədvəl DSK-nın məlumatları əsasında Exsel proqramında emal edilmişdir.

Aparılan təhlillər göstərir ki, xarici ölkələrdən idxal olunan məhsulların böyük bir hissəsini Azərbaycanda istehsal etmək olar ki, bu da ölkənin idxaldan asılılığının azalmasına səbəb ola bilər. Ölkədən ixrac olunan məhsulların strukturu idxalın strukturundan köklü surətdə fərqlənir. Belə ki, təhlil dövründə mineral yanacaq, sürtkü yağları, neft məhsullarının xüsusi çəkisi 81,4%-dən artaraq 92,7% çatmışdır (bax cədvəl 7).

İxracın strukturunda əsas yer tutan məhsulların xüsusi çəkisi, faizlə (%)

Cədvəl 7

№	Məhsul bölmələri	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	Yeyinti məhsulları və diri heyvanlar	6,7	0,9	2,7	1,9	2,1	2,6	2,7
2	İçkilər və tütün	0,5	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
3	Qeyri-ərzaq xammalı (yanacaqdan başqa)	1,8	0,2	0,2	0,1	0,1	0,3	0,2
4	Mineral yanacaq, sürtküyağları, analoji materiallar	81,4	97,1	92,8	94,1	94,4	93,1	92,7
6	Heyvan və bitki mənşəli yağlar, pıylar	1,1	0,2	0,7	0,7	0,5	0,8	0,8
7	Əsasən materialın növünə görə təsnifləşdirilən sənaye malları	3,6	0,9	1,2	0,8	1,1	1,2	1,1
8	Maşınlar və nəqliyyat avadanlıqları	2,4	0,3	1,4	1,0	0,2	0,4	0,7
9	Müxtəlif sənaye məmulatları	0,9	0,0	0,2	0,3	0,2	0,2	0,6
	Cəmi	98,4	99,6	99,3	99,0	98,7	98,7	99,0

Mənbə: cədvəl DSK-nın məlumatları əsasında Exsel proqramında emal edilmişdir.

Eyni zamanda aparılan təhlillər göstərir ki, Azərbaycan Respublikasının ixrac etdiyi məhsulların, demək olar ki, əksəriyyəti xammal və yarımfabrikat məhsullarıdır. Qeyd edək ki, ölkədən ixrac edilən xammal son məhsul istehsalına çatdırmaqla daha çox gəlir əldə etmək olar.

Ölkəmizə idxal olunan məhsulların hansı ölkələrdən idxal olunduğu müəyyənlədirmək də maraqlıdır. Bunun üçün aşağıdakı cədvəllə nəzər salaq.

Azərbaycanın idxalında əsas yer tutan ölkələrin xüsusi çəkisi (faizlə)

Cədvəl 8

Ölkələr	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Qazaxıstan	3,89	2,8	1,0	4,4	2,2	3,5	2,9
Rusiya Federasiyası	17,6	18,8	17,5	17,3	16,8	14,3	14,1
Ukrayna	8,15	7,9	8,4	7,1	5,7	5,6	5,5
Almaniya	8,26	8,3	9,1	9,2	8,7	8,1	7,7
Amerika Birləşmiş Ştatları	4,71	3,7	4,3	3,1	6,5	7,4	3,5
Böyük Britaniya və Şimali İrlandiyanın Birləşmiş Krallığı	7,20	5,4	4,5	4,6	5,0	5,1	12,5
Braziliya	2,06	1,3	1,9	2,4	1,8	1,9	3,5
Çin	4,88	6,7	7,9	8,9	6,4	6,5	5,3
Fransa	1,82	1,9	2,3	2,1	6,2	1,9	4,0
Gürcüstan	1,10	0,7	1,0	0,8	0,9	1,3	1,2
İran İslam Respublikası	1,84	1,4	1,3	1,8	1,6	1,8	1,9
İsveçrə	0,76	1,1	1,5	1,5	1,9	1,4	1,5
İtaliya	2,47	2,7	2,1	1,8	2,6	2,7	2,3
Koreya Respublikası	1,60	2,3	2,0	2,4	2,1	2,5	2,1
Niderland	1,76	1,1	0,9	0,7	1,4	1,6	1,7
Türkiyə	10,93	11,3	14,8	11,7	13,4	15,8	13,7
Yaponiya	5,16	3,4	2,4	2,2	1,8	2,5	2,7
Cəmi	84,17	80,73	82,80	81,98	85,06	84,01	85,96

Mənbə: cədvəl DSK-nın məlumatları əsasında müəlliflər tərəfindən hesablanmışdır.

Cədvəl 8-in məlumatları göstərir ki, 2007-2013-cü illərdə ölkəmizə ən çox Rusiya Federasiyasından məhsullar idxal edilmiş və bu göstərici 14,1%-18,8% arasında dəyişmişdir. Bu baxımdan Rusiya Federasiyasından idxal olunan məhsulları qeyd etmək maraqlı olar: İribuynuzlu heyvanlar (7,4 mln. ABŞ dolları), təzə və dondurulmuş balıq (1,2 mln. ABŞ dolları), süd və qaymaq (2,9 mln. ABŞ dolları), kərə yağı, digər süd yağları və pastaları (2,4 mln. ABŞ dolları), pendir və kəsmik (4,0 mln. ABŞ dolları), buğda və buğda unu (155,0 mln. ABŞ dolları), bitki yağları (18,0 mln. ABŞ dolları), marqarin, digər qida qarışıqları (2,6 mln. ABŞ dolları), ət kolbasası (1,7 mln. ABŞ dolları), qənnadı və şokolad məhsulları (24,1 mln. ABŞ dolları), makaron və çörək unu məmulatları (10,2 mln. ABŞ dolları) məmulatları, siqaret (165,0 mln. ABŞ dolları) və s. göstərmək olar.

Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, ölkəmizin idxal-ixrac əməliyyatlarında MDB ölkələrində Rusiyanın xüsusi çəkisi yüksək, digər ölkələrlə isə ticarət iqtisadi əlaqələri azalmağa doğru meyil etdiyi halda, uzaq xarici ölkələr üzrə bu proses daha da inkişaf edərək güclənir.

Azərbaycanın ixracında əsas yer tutan ölkələrin xüsusi çəkisi (faizlə)

Cədvəl 9

Ölkələr	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Rusiya Federasiyası	13,0	3,5	8,7	6,9	7,8	7,0	7,4
Almaniya	4,2	1,5	3,1	2,2	3,8	5,2	6,3
ABŞ	4,2	11,4	9,6	6,6	6,7	6,9	3,9
Böyük Britaniya	3,5	2,4	2,3	1,1	1,4	2,5	5,2
Braziliya	1,6	0,5	0,6	0,6	0,5	0,5	1,1
Çin	2,5	1,8	3,0	3,3	1,8	2,4	1,9
Fransa	3,1	4,5	7,1	7,1	12,8	5,8	4,5
Gürcüstan	3,5	1,0	2,2	1,7	1,7	2,1	1,9
Hindistan	1,8	4,6	1,5	1,2	1,1	5,8	3,3
İndoneziya	3,4	2,6	3,2	2,8	2,6	5,3	8,1
İran İslam Respublikası	4,6	0,8	0,8	0,9	0,8	0,8	0,8
İsrail	3,4	6,7	6,3	6,5	2,4	5,1	3,7
İsveçrə	0,4	0,1	0,5	0,7	1,0	0,6	0,7
İsveç	0,1	0,2	0,6	0,2	0,2	0,2	0,1
İtaliya	9,2	35,3	18,8	25,6	26,4	17,3	18,0
Koreya Respublikası	1,8	1,6	1,3	1,3	1,8	0,7	0,8
Tailand	0,1	0,2	0,0	0,7	0,4	1,1	4,9
Tayvan	0,0	0,7	3,3	1,1	0,1	2,0	1,4
Türkiyə	14,3	2,6	4,9	3,4	4,8	6,3	5,7
Yunanıstan	1,2	0,5	0,9	1,0	0,6	2,5	2,3
Cəmi	75,9	82,5	78,6	74,7	78,7	80,4	82,0

Mənbə: cədvəl DSK-nın məlumatları əsasında müəlliflər tərəfindən hesablanmışdır.

Azərbaycan Respublikasından ixrac olunan məhsulların xüsusi çəkisində isə İtaliya ilə olan ticarət əlaqələri üstünlük təşkil edir. Bu da neft və neft məhsullarının ixracı ilə bağlıdır.

Qeyd olunanlarla əlaqədar olaraq müasir dövrdə bir çox ölkələr özlərinin “ticarət şərti indeksləri”ni hesablayırlar ki, bununla ölkədə istehsal olunan və ixrac edilən milli məhsulların dünya bazarında nə dərəcədə rəqabətə davamlı olduğunu, eləcə də idxal olunan məhsulların daxili bazarda qiymətlərin səviyyəsinə necə təsir etdiklərini müəyyən etməyə çalışırlar. Bunun üçün ticarət şərti indeksi hesablanılır. Ticarət şərti indeksi riyazi şəkildə aşağıdakı kimi ifadə olunur:

$$T_i = \frac{\dot{I}_i}{\dot{I}_g}$$

Burada: T_i -ticarət şərti indeksi, $\dot{I}_i$ - ixrac qiymətləri indeksi, $\dot{I}_g$ isə idxal qiymətləri indeksini göstərir.

Ticarət şərti indeksini hesablamaq üçün adətən “Paaşa, Laspeyres və Fisher” indekslərindən istifadə olunur. Biz tədqiqat işimizdə Laspeyres indeksindən istifadə etmişik. Laspeyres indeksi aşağıdakı kimidir:

$$I_{cp} = \frac{\sum_{i=1}^n P^1 \times Q_0}{\sum_{i=1}^n P_0 \times Q_0}$$

Burada:

P^1 - malların cari qiymətlərini,

Q_0 - malların baza ilindəki miqdarını,

P_0 - malların baza ilindəki qiymətlərini,

Azərbaycan Respublikasının ticarət şərti indeksini hesablamaq üçün 2007-ci il baza ili olmaq şərti ilə 2007-2013-cü illər üzrə ixracda on dörd mal qrupu, respublikamızın idxal etdiyi 38 mal qrupu əsasında (müvafiq olaraq, ölkənin ümumi ixracında və idxalında həmin məhsulların xüsusi çəkisi baxılan dövrdə bütün illər üzrə 75-80% olmaq şərti ilə nəzərə alınıb) götürülmüş və təhlil edilmişdir. Təhlilin nəticələri ölkənin ticarət balansına haqqında bir sıra maraqlı fikirlər söyləməyə əsas verir (bax cədvəl 10).

Azərbaycan Respublikasının xarici ticarət şərti indeksinin (Laspeyresə görə) dinamikası

Cədvəl 10

İllər	İxrac qiymətləri indeksi	İdxal qiymətləri indeksi	Xarici ticarət şərti
2007	1	1	1
2008	1,56	0,82	1,9
2009	0,92	0,76	1,2
2010	0,96	0,67	1,4
2011	0,75	0,65	1,2
2012	1,4	0,96	1,5
2013	1,5	1,1	1,4

Mənbə: DSK-nın məlumatları əsasında müəlliflər tərəfindən hesablanmışdır.

Qeyd edək ki, BVF-u üzv ölkələrə hər il üzrə özlərinin ticarət şərti indeksini hesablamağı tövsiyə edir. Bununla əlaqədar Azərbaycanda bir sıra iqtisadçı-alimlərin tədqiqatlarına da rast gəlmək olar [2, s.217].

Azərbaycan Respublikasında ticarət şərti indeksi ilə əlaqədar apardığımız tədqiqatlar göstərir ki, ölkənin ticarət şərti indeksi tədqiq olunan illərdə müsbət olmuşdur. Şübhəsiz ki, belə hal ölkəmiz üçün müsbət qiymətləndirilir. Lakin bununla belə bu məqamların dərinlən aydınlaşdırılmasına böyük ehtiyac var. Təhlil göstərir ki, 2008-ci ildə ixrac qiymətləri indeksi 1,56-ya bərabər olmuşdur. Belə hal onu göstərir ki, Azərbaycandan ixrac olunan məhsullar dünya bazarında həddən artıq yüksək şəkildə xarakterizə olunmaqla yanaşı baha qiymətə satılmışdır. Fikrimizcə belə hal iki mühüm məqamı ortaya çıxarır: birincisi ola bilər ki, Azərbaycanın ixrac etdiyi məhsullar həqiqətən yüksək keyfiyyətli olmuş və buna görə də dünya bazarında baha qiymətə satılmışdır. Buna görə də ixrac qiymətləri indeksi belə yüksək şəkildə xarakterizə olunmuşdur. Bununla əlaqədar ixrac olunan məhsulların strukturuna nəzər saldıqda aydın olur ki, həmin məhsullar daha çox xammal yönümlüdür. Deməli, qeyd olunan birinci amil o qədər də reallığı əks etdirmir. Çünki nəzəriyyəyə görə xammal ixracı heç bir ölkə iqtisadiyyatı üçün əlverişli deyildir. İkinci amil isə neft faktorunu ilə əlaqədar ola bi-

lər. Yəni məlum olduğu kimi ixracın strukturunda neft və neft məhsullarının xüsusi çəkisi yüksəkdir və bu da 2008-ci ildə dünya bazarında neft məhsullarının qiymətinin yüksək səviyyədə olması Azərbaycan məhsulunun yüksək qiymətlərlə satılmasını şərtləndirmişdir. Qeyd edək ki, bu amil reallığa daha çox yaxın görünür. 2009-cu il, 2010-cu il, 2011-ci il, 2012-ci il və 2013-cü illərdə ixrac qiymətləri indeksi üzrə aparılan təhlil göstərir ki, bu illərdə ixrac qiymətləri indeksinin yüksək şəkildə xarakterizə olunması neftin qiymətlərinin beynəlxalq qiymətlərinin yüksək səviyyədə olması ilə bağlı olmuşdur. Doğrudan da, dünya bazarında neft məhsullarının qiymətinin yüksək olması Azərbaycan Respublikasına proqnozlaşdırılardan xeyli artıq valyuta vasitələrinin daxil olmasına səbəb olmuşdur. Bu özünü dövlət büdcəsinin gəlirlərində də özünü göstərmişdir. Məsələn, 2013-cü ildə 1 barel neftin qiyməti 90 dollar təsdiqləndiyi halda dünya bazarında 1 barel neft 140-150 dollara satılaraq Respublikanın büdcəsinə əlavə valyuta gəlməsini təmin etmişdir.

2007-2013-cü illər üzrə idxal qiymətləri indeksinin təhlili göstərir ki, ölkəyə idxal edilən məhsullar ucuz başa gəlmişdir. İdxal qiymətləri indeksinin belə aşağı səviyyədə olmasını bir neçə səbəblə izah etmək olar. Birincisi ola bilər ki, Azərbaycan Respublikasının gömrük sərhədləri həddən artıq şəffaf qorunmur və bir sıra mallar gömrük vergisindən yayınırlar. Bu isə öz növbəsində idxal olunan malların ucuz başa gəlməsinə səbəb olur. İkinci amil isə onunla izah oluna bilər ki, idxal olunan məhsullar həddən artıq keyfiyyətsiz məhsullardır və bu məhsulları da ixrac edən ölkədə həmin məhsullar çox ucuzdur. Buna görə də Azərbaycana idxal olunan məhsullar ucuz başa gəlir. Nəhayət, üçüncü amil ucuz məhsulları Azərbaycana idxal etməklə ölkənin daxili bazarını ələ almaq, yerli məhsulları sıxışdırmaq və dempinq siyasəti yeritməklə əlaqədar ola bilər. Lakin 2008-ci ildə idxal qiymətləri indeksinin qalxması müşahidə olunur. Bu isə neft sektoruna gətirilən avadanlıqlarla bağlı ola bilər.

Beləliklə, Azərbaycanın ticarət şərti indeksinin təhlili göstərdi ki, idxal və ixracının keyfiyyət parametrlərinə diqqət yetirmək lazımdır.

Aparılan təhlillər göstərir ki, son dövrlərdə Azərbaycanın xarici ticarət əlaqələr sistemində baş verən bir sıra müsbət dəyişikliklərlə yanaşı, bir çox problemlər və xoşagəlməz meyillər də mövcuddur.

Bu təhlil həm də onu sübut etdi ki, hazırda Azərbaycanda xarici iqtisadi fəaliyyətin dövlət tənzimlənməsi vahid sistem şəklində fəaliyyət göstərmir. Ən azı ona görə ki, Dövlət Gömrük Komitəsinin (DGK), Dövlət Statistika Komitəsi (DSK) və Mərkəzi Bankın xarici iqtisadi fəaliyyətin eyni göstəriciləri üzrə məlumatlar bir-birindən xeyli fərqlənirlər. Eyni zamanda, bu, həm də onu göstərir ki, dövlət iqtisadiyyata tam nəzarət funksiyasını yerinə yetirə bilmir və buna görə də balans maddələri üzrə hərtərəfli, tam və düzgün məlumata malik deyildir.

Azərbaycanın xarici iqtisadi əlaqələrində müşahidə olunan müsbət meyillər və dəyişikliklər kimi aşağıdakıları göstərmək olar:

Azərbaycan beynəlxalq iqtisadi münasibətlər sistemində əsl bərabərhüquqlu, müstəqil subyekt kimi təmsil olunaraq 1994-2013-cü illər ərzində dünyanın 60-a yaxın dövləti, o cümlədən iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş dövlətləri ilə ticarət, iqtisadi əməkdaşlıq haqqında saziş və müqavilələr imzalamışdır. Türkiyə, Çin, Özbəkistan, Türkmənistan, Gürcüstan, Rumıniya, Fransa və Almaniya ilə imzalanmış dövlətlərarası sazişlər Azərbaycanı qədim “İpək Yolu” zamanı olduğu kimi yenidən beynəlxalq Avropa-Qafqaz-Asiya transmilli nəqliyyat dəhlizinin mərkəzinə çevirməkdir.

Hazırda ölkəmizin BMT daxilində olan bir çox təşkilatlarla (BMT-nin inkişaf proqramı, BMT-nin sənaye üzrə inkişaf təşkilatı (YUNİDO), BMT-nin ticarət və inkişaf üzrə konfransı (YUNKTAD), BMT-nin ərzaq və kənd təsərrüfatı təşkilatı, Avropa üçün iqtisadi Komissiya, BMT-nin iqtisadi və sosial şurası, BMT-nin Asiya və Sakit Okean üçün iqtisadi və sosial komissiyası (ESKATO)) BVF, DB, AYİB, İİB, ÜTT və digər nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarla sıx əlaqələr yaratması, bir sıra beynəlxalq saziş və müqavilələrə qoşulması, MDB, QDHÖB, İƏB, AB, EKO kimi iqtisadi birliklərə daxil olması və onun yeni iqtisadi birliklərin (XHÖB, ÜQB, GÜAM) yaradılmasının təşəbbüskarı kimi çıxış etməsi təqdirəlayiq haldır:

- Hazırda ölkəmizin Bakı-Axalkalaki-Qars dəmir yol xəttinin 2015-ci ilin II yarısından etibarən, istifadəyə verilməsinin nəzərdə tutulması, TANAP və TAP təbii qaz layihəsinin həyata keçirilməsi, TRASEKA kimi beynəlxalq əhəmiyyət daşıyan nəqliyyat dəhlizinin inkişaf etdirilməsi Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə nüfuzunun yüksəlməsinə imkan yaradır;

- Neft sənayesinə və onunla bağlı ölkə iqtisadiyyatının digər sahələrinə 180 milyard ABŞ dolları həcmində investisiya qoyulması haqqında dünyanın inkişaf etmiş və iri dövlətlərinin (Böyük Britaniya, ABŞ, Fransa, İtaliya, İran, Yaponiya, Rusiya, Norveç, Türkiyə, Səudiyyə Ərəbistanı)

aparıcı neft şirkətləri ilə kontraktlar bağlanmış və artıq bu kontraktlar əsasında 5 neft konsersumu işə başlamışdır. Bağlanan beynəlxalq neft müqavilələrinin, o cümlədən ticarət müqavilələrinin səmərəlilik dərəcəsi ilbəlil yaxşılaşır. Belə ki, Azərbaycan Respublikasında, o cümlədən Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda neft-qaz ehtiyatlarının kəşfiyyatı və işlənməsinə dair bağlanmış sazişlərin həyata keçirilməsindən əldə olunan gəlirlərin daha səmərəli istifadə olunması məqsədilə 29 dekabr 1999-cu ildə ölkə prezidentinin 240 sayılı fərmanı ilə Azərbaycan Dövlət Neft Fondu yaradılmışdır. 2015-ci ilin 01 yanvarına olan məlumata görə bu fonda 30 mlrd. ABŞ dolları həcmində vəsait daxil olmuşdur ki, bu da ölkənin iqtisadi və sosial baxımdan inkişaf etdirilməsi üçün çox faydalı maliyyə mənbəyidir.

Mənfi meyillər və problemlər kimi aşağıdakıları göstərmək olar:

- Aparılan təhlillər göstərir ki, 1999-cu ildən etibarən ölkənin xarici ticarət əlaqələri müsbət saldo ilə müşahidə olunduğu görünür. Lakin xarici ticarətin sahə və coğrafi quruluşunda əsaslı dəyişiklik olmadığı üçün yaranmış müsbət meylin dönməzliyi haqqında fikir söyləmək çətindir. Belə ki, hələ də ölkənin ixrac potensialından lazımi səviyyədə tam və səmərəli istifadə olunmur. Eyni zamanda idxalı əvəz edə bilən və ixrac yönümlü məhsul istehsalına hələ də lazımi dərəcədə fikir verilmir.

- Hazırda Azərbaycan iqtisadiyyatının dünya bazarından asılılığı yüksəkdir. Belə ki, 2013-cü ildə XTD-nin ÜDM-da xüsusi çəkisi 46,3 %, idxal 14,3%, ixrac 32,0% təşkil etmişdir (Cədvəl 11). Müqayisə üçün qeyd edək ki, XTD-nin ÜDM-da xüsusi çəkisi Argentinada 16,3%, Braziliyada 9,2%, ABŞ-da 15,2%, Yaponiyada 16,1% olur [1, s.78].

ÜDM-da XTD-nin, İdxal və İxrac xüsusi çəkisi (faizlə)

Cədvəl 11

İllər	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ÜDM-da XTD-nin payı	35,6	112,4	47,0	52,8	55,1	48,8	46,3
ÜDM-da idxalın payı	17,3	14,7	13,8	12,5	14,8	14,0	14,3
ÜDM-da ixracın payı	18,3	97,8	33,2	40,4	40,3	34,8	32,0

Qeyd: DSK-nın məlumatları əsasında müəlliflər tərəfindən emal edilmişdir.

- Xarici ticarət əlaqələrinin coğrafi quruluşunu da qənaətbəxş saymaq olmaz. Belə ki, 2013-ci ildə Azərbaycan dünyanın 129 dövləti ilə ticarət əlaqələrinə girməsinə baxmayaraq, xarici ticarət dövriyyəsinin 81,9 %-i cəmi 19 ölkənin payına düşür (bax cədvəl 12).

Azərbaycanın xarici ticarət əlaqələrinin coğrafi quruluşunda əsas yer tutan ölkələrin XTD-də xüsusi çəkisi (faizlə)

Cədvəl 12

Ölkələr	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Rusiya Federasiyası	13,0	3,5	8,7	6,9	7,8	7,0	7,4
Almaniya	4,2	1,5	3,1	2,2	3,8	5,2	6,3
Amerika Birləşmiş Ştatları	4,2	11,4	9,6	6,6	6,7	6,9	3,9
Böyük Britaniya və Şimali İrlandiyanın Birləşmiş Krallığı	3,5	2,4	2,3	1,1	1,4	2,5	5,2
Braziliya	1,6	0,5	0,6	0,6	0,5	0,5	1,1
Çin	2,5	1,8	3,0	3,3	1,8	2,4	1,9
Fransa	3,1	4,5	7,1	7,1	12,8	5,8	4,5
Gürcüstan	3,5	1,0	2,2	1,7	1,7	2,1	1,9
Hindistan	1,8	4,6	1,5	1,2	1,1	5,8	3,3
İndoneziya	3,4	2,6	3,2	2,8	2,6	5,3	8,1
İran İslam Respublikası	4,6	0,8	0,8	0,9	0,8	0,8	0,8
İsrail	3,4	6,7	6,3	6,5	2,4	5,1	3,7
İsveçrə	0,4	0,1	0,5	0,7	1,0	0,6	0,7
İtaliya	9,2	35,3	18,8	25,6	26,4	17,3	18,0
Koreya Respublikası	1,8	1,6	1,3	1,3	1,8	0,7	0,8
Tailand	0,1	0,2	0,0	0,7	0,4	1,1	4,9
Tayvan	0,0	0,7	3,3	1,1	0,1	2,0	1,4
Türkiyə	14,3	2,6	4,9	3,4	4,8	6,3	5,7
Yunanıstan	1,2	0,5	0,9	1,0	0,6	2,5	2,3
Cəmi	75,8	82,3	78,0	74,6	78,5	80,2	81,9

Qeyd: Cədvəl DSK-nın məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hesablanmışdır.

- Xarici ticarət əlaqələrinin coğrafi quruluşunu da digər mənfi məqam isə idxalın 86%-i, cəmi 17 ölkənin payına, ixracın isə 82%-i isə cəmi 20 ölkənin payına düşür. Bu da müəyyən hallarda bu dövlətlərin ölkəmizə siyasi və iqtisadi təzyiq göstərməsinə imkan yaradır.

Açar sözlər: xarici iqtisadi əlaqələr, sosial-iqtisadi inkişaf, dünya təsərrüfat sistemi, ixrac, idxal, ticarət şərti indeksi

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Rüstəmov V.Ə. “Qafqaz və Orta Asiya Ölkələrin Dünya İqtisadiyyatına inteqrasiyasında ticarət və investisiya əlaqələrinin təhlili” Azərbaycanda iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi xüsusiyyətləri, Elmi əsərlər toplusu. Bakı: 2004-ci il.
2. Гаджиев Ш.Г. Азербайджан на пути к мировому сообществу: стратегия внешнеэкономического развития. Экспресс-объява. Киев: 2000, 504 стр.
3. www.stat.gov.az

**Шовги Кулиев
Хагани Мамедеов
Тарана Ахмедова**

АНАЛИЗ И ОЦЕНКА СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ВНЕШНЕ ТОРГОВЫХ ОТНОШЕНИЙ АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ РЕСПУБЛИКИ

Резюме

В статье за 2007-2013 гг. анализируются внешне торговые отношения Азербайджанской Республики, определены положительные и отрицательные тенденции. Так, начиная с 1999 года наблюдается положительное сальдо во внешне торговых отношениях, рассмотрены конкретные данные, отражающие зависимость экономики страны от мирового рынка, не эффективное использование экспортного потенциала. В статье также отмечается чрезмерное вложения инвестиций в экономику страны, сбор валютных запасов по нефтяному фонду.

Ключевые слова: внешнеэкономические отношения, социально-экономическое развитие, мировой экономика, экспорт, импорт, индекс условий торговли

**Shovqi Quliyev
Haqani Mammadov
Tarana Ahmedova**

ANALYSIS AND ASSESSMENT OF CURRENT SITUATION OF FOREIGN TRADE RELATIONS OF AZERBAIJAN REPUBLIC

Summary

The foreign trade relations of Azerbaijan Republic were complex analyzed for the period 2007-2013 in the article and negative trends were determined in foreign trade. Thus, the observation of positive balance in foreign trade relations of the country since 1999 was shown in the article. Also the article noted the export potential of the country has not been fully and effectively used. Dependence the economy of Azerbaijan on the world market has been shown with concrete figures in the article. At the same time the article noted too much invested on the economy of the country and accumulated exchange reserves according to the oil fund.

Keywords: external economic relations, social-economic development, world economic system, export, import, trade index